

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Важинський В.М.

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

УДК:343.08

Актуальність теми. Досудове розслідування злочинів, передбачених ст. 205 КК, може бути розпочато після отримання органами досудового розслідування заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення таких фактів і внесення такої інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Внесення органами досудового розслідування інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань не оскаржують. Новий КПК надає право оскаржити тільки дії по невнесенню інформації до Єдиного реєстру.

Одночасно з реєстрацією в Єдиному реєстрі досудових розслідувань та внесення відомостей про «фіктивну фірму» може бути зареєстрована інформація і про її контрагента, в діях якого формально будуть міститися ознаки ухилення від сплати податків (ст. 212 КК). Права оскаржити відкриття даного розслідування новим КПК також не передбачено.

У правовій науці вивчення цієї проблеми знайшло відображення в працях таких вчених як Ю.П.Аленін, В.П.Бахін, Р.С.Белкін, П.Д.Біленчук, Т.С. Волчецька, В.Г. Гончаренко, Г.А.Густов, Л.Я.Драпкин, А.В.Дулов, В.А.Журавель, Г.Ю.Жирний, А.В.Іщенко, Н.І. Кліменко, О.Н. Колесніченко, В.С.Кузьмічьев, В.К. Лисиченко, В.П., М.А. Погорецький, І.В.Постіка, А.Р.Рагінов, М.В. Салтєвський, М.О. Селіванов, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ін.

Мета та завдання статті. На підставі теоретичного осмислення та аналізу наукової літератури, розкрити теоретичну осно-

ву процесу доказування фіктивного підприємництва, як запоруку успішного його розслідування. Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

- охарактеризувати елементи процесу доказування;
- розкрити основні положення розслідування фіктивного підприємництва.

Одним із найважливіших завдань сучасної української держави і суспільства в цілому є забезпечення суворого додержання законності, викорінення будь-яких порушень громадського порядку, ліквідація злочинності, усунення причин та умов, що породжують та сприяють її розвитку.

Розслідування кримінальних правопорушень, розгляд і вирішення кримінальних проваджень у суді – це сфера кримінальної процесуальної діяльності органів прокуратури, служби безпеки, внутрішніх справ, податкової міліції, судів, що покликані стояти на сторожі законності, захисту прав громадян України, інтересів суспільства.

Процес доказування – це формування (виявлення, збирання, дослідження, перевірка, оцінка і використання) доказів і їх процесуальних джерел, обґрунтування висновків з метою встановлення об'єктивної істини і прийняття на її основі правильного, законного, обґрунтованого і справедливого рішення [1, с. 198]. Доказування у кримінальному судочинстві як різновид процесу пізнання є діяльністю розумовою, що протікає відповідно до законів логіки, у визначених логічних формах. Але, разом з цим, це є і практичною діяльністю, що суворо регламентована процесуальним законом [2, с. 139].

Процеси пізнання і доказування щільно взаємопов'язані, оскільки доказування у кримінальному судочинстві – це не тільки опосередковане, але і неопосередковане пізнання, яке можливе стосовно окремих обставин, що охоплюються предметом доказування по кримінальному провадженні [3, с. 126].

У структурі доказування присутні і поєднуються пізнавальні (пошукові та інформаційні процеси), комунікативні (фіксація та забезпечення передачі фактичних даних у часі та просторі), за-

свідчувальні (закріплення, підтвердження достовірності фактичних даних) та обґрунтовуючі (використання доказів у встановленні істини) елементи.

Пізнавальний аспект доказування полягає у виявленні джерел доказової інформації та отриманні фактичних даних щодо обставин, які входять у предмет доказування по справі.

Комунікативний аспект доказування полягає в тому, що сприймаючи доказову інформацію, особа, що веде справу, в силу своєї функції мислить себе частиною «пізнавальної системи», частками якої є всі посадові особи, які здійснюють пізнавальну діяльність у кримінальному процесі. Його завдання полягає в тому, щоб перетворити „істину в собі” в „істину для всіх”.

Процесуальна форма збирання та дослідження доказів виступає універсальним комунікативним та посвідчувальним засобом, засобом передачі доказової інформації адресату та створення необхідних гарантій її надійності – достовірності та допустимості у справі. Засвідчувальний елемент доказування проявляється у документуванні та засвідченні в установленому порядку виявлених даних, а водночас і самої процедури одержання доказів для того, щоб обґрунтувати їх достовірність та правильність висновків, зроблених на їх основі.

Пізнання в кримінальному процесі пов'язане не тільки з виявленням фактичних даних, а й з їх закріпленням, документуванням, а за необхідності – і засвідченням за допомогою понять, як самих виявлених фактичних даних, так і процесу їх отримання (пошуку, знайдення та вилучення). Така діяльність спрямована насамперед на встановлення достовірності зібраних доказів.

При реалізації зазначеного елемента в процесі доказування здійснюється надійне процесуальне закріплення доказів. Документуванням діяльності з виявлення, віднайдення, отримання та фіксації доказової інформації утворюється ціла система додаткових допоміжних доказів, що підтверджують достовірність і допустимість до провадження вже отриманих доказів. Тим самим такий процес доказування стає надійним джерелом встановлення об'єктивної істини.

Зовнішньопредметна пізнавальна діяльність невіддільна у доказуванні від розумової діяльності. Мислення в доказуванні невіддільне від чуттєвого пізнання, а аналіз, оцінка, перевірка та використання доказів органічно вплітаються в діяльність зі збирання та дослідження доказової інформації. При цьому саме дослідження є доказовим, оскільки воно під час свого провадження, застосування, розвитку відтворює як логіку пізнання, так і логіку дійсності.

Підсумок доказування – висновок у провадженні – являє собою результат синтезу чуттєво-практичної (пізнавально-засвідчувальної і комунікативної) та розумової (оціночної та обґрунтовуючої) діяльності суб'єктів доказування [4, с. 11].

За своїм змістом процес доказування складається з низки елементів, органічно поєднаних між собою, а саме, на нашу думку:

- одержання доказів (збирання і формування);
- перевірка (дослідження) доказів;
- оцінка і використання доказів.

Питання назви, кількості і змісту елементів процесу доказування залишаються спірними у кримінальній процесуальній науці, оскільки чітко не закріплені законодавством. Теоретично визнається, що доказування здійснюється за допомогою збирання, перевірки і оцінки доказів; фіксація доказової інформації виступає складовою частиною збирання доказів. У теорії ж доказів, крім зазначених елементів використовуються такі поняття як: пошук, виявлення, формування, дослідження, використання доказів. Чинний КПК України розкриває способи збирання доказів і правила їх оцінки (ст.ст.93,94).

М.С. Строгович як самостійний елемент процесу доказування виділяє процесуальне закріплення доказів [5, с. 298].

М.М. Михеєнко пропонує збирання доказів як елемент кримінально-процесуального доказування назвати формуванням доказів та їх процесуальних джерел, яке на стадії досудового слідства включає проведення і процесуальне оформлення слідчих та інших процесуальних дій з виявлення, фіксації, вилученням та подальшим дослідженням доказової інформації. Ця точка зору

зумовлена тим, що неможливо вважати, що докази існували і до проведення слідчих дій. Оскільки, якби це було так, то завдання слідчого стало б доволі простим: знайти та приєднати до справи «готові» докази. Але ж процес доказування є дещо складнішим. Тому, на початку доказування предметом пізнавальної діяльності слідчого є не докази, а сліди певної події, які залишились на предметах матеріального світу і у свідомості людей. Слідчий виявляє ці сліди, отримує інформацію, яка у них міститься і має відношення до справи, та фіксує її в процесуальних документах [6, с. 10].

С.М. Стахівський ототожнює збирання і формування, пропонує виділити, крім збирання, перевірки і оцінки доказів, четвертий елемент – прийняття процесуального рішення [7, с. 12]. Автор зазначає, що «процесуальне рішення слідчого зумовлюється тією сукупністю доказів, якою він володіє на певному етапі розслідування». Вказана сукупність доказів перетворює право слідчого вибрати варіант процесуального рішення в обов'язок в певній ситуації обрати конкретне рішення [7, с. 13]. Виділення прийняття процесуального рішення окремим елементом процесу доказування, дещо звучує, на нашу думку, розуміння підсумку доказової діяльності або певного етапу розслідування чи судового розгляду справи. Автор говорить лише про рішення слідчого (а як щодо інших суб'єктів доказування?), також, крім прийняття рішення (проміжного, підсумкового), встановлені докази сприяють побудові версій у справі та моделюванні ситуації. Тому, пропонується вживати термін «використання доказів», який є ширшим, ніж прийняття рішення, включає в себе доказову діяльність інших учасників процесу, зокрема, захисника і завдяки якому обґрунтовується предмет доказування у кримінальному провадженні.

Процес доказування має своїм змістом діяльність (практичну і розумову), яка повинна складатись із декількох елементів (стадій, етапів). У процесуальній науці перераховані елементи доказування інколи називають етапами. На думку В.Т. Білоуса, Г.Л. Чигриної та В.К. Шкарупи таке найменування є невдалим, бо наводить на думку про чергування етапів, передбачає розрив у часі.

Між тим, процес доказування – це єдиний і нерозривний процес пізнання, в якому зазначені елементи повторюються. А.Р. Белкін зазначає, що найбільш вдалим є термін «фази процесу доказування», котрий підкреслює їх тісне переплетіння та взаємозумовленість, можливу одночасність і існування, а також комплексність, багатоаспектність самого процесу [8, с. 77]. М.А. Погорецький вказує на те, що у разі розгляду доказування в широкому розуміння як діяльності, спрямованої на отримання і обґрунтування ними певних процесуальних рішень, то доцільно говорити про етапи (стадії) доказування, а в разі розгляду доказування як процесу отримання конкретного доказу слід говорити про його структурні взаємозалежні елементи [9, с.500]. Автор слушно пропонує нову «універсальну», структуру доказування – поділ його на два етапи: отримання доказів і використання доказів для обґрунтування рішень в кримінальному провадженні [9, с. 505].

Вважається, що поширений у літературі вираз «етапи процесу доказування» є методологічно неправильним, як і термін «стадії процесу доказування» (якщо сприйняти останній, то відчуватиметься тавтологія із стадіями кримінального процесу). В той самий час термін «елементи процесу доказування» недостатньо конкретизований, що має бути усунуто законодавцем. Етимологічне значення слова «етап» означає «окремий момент, період, стадію в розвитку». «Елемент» є «складовою частиною чого-небудь», тобто в нашому випадку частиною одного цілого - процесу доказування. Тому, влучніше говорити про елементи процесу доказування, які властиві всім етапам розслідування і вирішення кримінальної справи.

Таким чином, на наш погляд, у теорії кримінального процесу слід чітко відрізнити такі поняття як: етапи розслідування і вирішення кримінального провадження (визначаються згідно висунутим версіям щодо вчиненого діяння і передбаченим законом стадіям кримінального процесу), процес доказування (розумова і практична діяльність, спрямована на рух кримінальної справи по мірі одержання доказів) і елементи процесу доказування, які становлять його зміст.

Враховуючи теоретико-науковий і законодавчий підхід, при розслідуванні фіктивного підприємництва та пов'язаних з ним злочинів, як елементи процесу доказування потрібно розглядати: одержання (збирання і формування), перевірку (дослідження), оцінку та використання доказів і їх джерел.

Між тим, у формуванні, перевірці й, особливо, оцінці доказів беруть участь не тільки державні органи та особи, які ведуть процес, але й підозрюваний, обвинувачений, захисник, а також потерпілий, представник потерпілого, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники.

Отже, при доказуванні фактів вчинення фіктивного підприємництва, а також пов'язаних з ним злочинів всі елементи, що складають зміст процесу доказування, виступають у єдності і взаємодії як відносно факту вчинення кримінального правопорушення у формі фіктивного підприємництва (який доказується), окремої обставини, що входить у предмет доказування, так і відносно сукупності злочинів, коли приймаються рішення, які визначають певні юридичні наслідки.

1. Коваленко С.Г. *Кримінальний процес України: [підручник]* / С.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко – К.: Юрінком Інтер 2006. – 704 с.
2. *Кримінальний процес України: Підручник для студентів юрид. спец. виш. закладів освіти* / Ю.М. Грошевий, Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хоматов та ін. / За ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця. – Харків: Право, 2000. – 496 с.
3. Коваленко С.Г. *Теорія доказів у кримінальному процесі України: [підручник]* / С.Г. Коваленко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 632 с.
4. Прутська О. *Історичний досвід розвитку підприємництва в Україні // Економіка, фінанси, право. – № 9. – 2002. – С. 11.*
5. Строгович М.С. *Курс советского уголовного процесса. Т.1.* / М.С. Строгович. – М.: Наука, 1968. – 470 с.
6. Михеенко М.М. *Гносеологическая и юридическая сущность уголовного процессуального доказывания // Проблемы развития криминального процесса в Украине: избранные творы / М.М. Михеенко. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 240 с.*
7. Стахівський С.М. *Кримінально-процесуальні засоби доказування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: спец. 12.00.09 „Кри-*

мінальний процес та криміналістика; судова експертиза”/ С.М. Стахівський. – К.: НАВСУ, 2005. – 31 с.

8. *Белкин А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве / А.Р. Белкин. – М.: Норма, 2007. – 528 с.*

9. *Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: [монографія] / М.А. Погорецький. – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.*

Важинський В.М. Теоретична характеристика елементів процесу доказування при розслідуванні фіктивного підприємництва

В статті розглядаються теоретичні основи процесу доказування та його елементів. Розкривається процес доказування при розслідуванні фіктивного підприємництва, як незаконного здійснення певних видів діяльності, щодо яких є встановлена державою заборона.

Ключові слова: доказування, фіктивне підприємництво, перевірка та оцінка доказів

Важинский В.М. Теоретическая характеристика элементов процесса доказывания при расследовании фиктивного предпринимательства

В статье рассматриваются теоретические основы процесса доказывания и его элементов. Раскрывается процесс доказывания при расследовании фиктивного предпринимательства, как незаконного осуществления определенных видов деятельности, относительно которых есть установленная государством запрет.

Ключевые слова: доказывания, фиктивное предпринимательство, проверка и оценка доказательств

Vazhynskiy VM The theoretical description of the process elements of proof in the investigation of a fictitious business

The article deals with the theoretical basis of the process of proof and its elements. Process reveals evidence in the investigation of a fictitious business as illegal implementation certain types of activity for which are set by the state prohibition.

Keywords: proving, fictitious business, review and estimation of evidence

Микитин Ю.І.

ІСТОРІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРИМИРЕННЯ ТА ПОСЕРЕДНИЦТВА В УКРАЇНІ

УДК 343.137

Постановка проблеми. Історичний аспект будь якого дослідження покликаний не тільки показати еволюцію того чи іншого інституту чи їх сукупності, але й створити певну основу аргумен-